

თავი II

სახელმწიფო ქრისტიანული მსოფლმხედველობის საფუძვლების აღმოცენება (ეკლესია და სახელმწიფო)

ღმერთი იმპერატორიდან ღვთის ნებით იმპერატორამდე

სახელმწიფოსთან დამოკიდებულების საკითხი ეკლესიისათვის, მისი დასაბამიდან, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. ქრისტიანობიდან დღემდე ეს საკითხი თავისებურად წყდებოდა სხვადასხვა ქვეყანაში, სხვადასხვა დროის მონაკვეთში და დღესაც საკმაოდ აქტუალურია. ამ საკითხის შესასწავლად ფრიად საყურადღებოა პირველი წლები ქრისტიანობის გავრცელებიდან.

ქრისტიანობა იშვა რომის იმპერიაში, ამდენად, ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია რომის სახელმწიფოს დამოკიდებულება ქრისტიანული მოძღვრებისა და ქრისტიანული ეკლესიის მიმართ: როგორ გახდა ქრისტიანობის მღვდნული იმპერატორი IV საუკუნეში ქრისტიანული ეკლესიის დამცველი, როგორ აღიარეს დევნილმა ქრისტიანებმა იმპერატორის ინსტიტუტი, რომელიც სამი საუკუნის მანძილზე სასტიკად დევნიდა მათ. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, თუ როგორ ყალიბდებოდა ამ ორი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტის თანაარსებობა.

წარმართულ საზოგადოებაში თავდაპირველად მეფისა და იმპერატორის კულტი არსებობდა. ის იყო როგორც მმართველი, ასევე ქურუმი (Pontifex Maximus), მოგვიანებით რომის იმპერატორები თავს ღმერთებად აცხადებდნენ. თვით სენატის დადგენილებებით დასტურდებოდა იმპერატორთა ღვთაებრიობა. აურელიანეს მიერ თავის გამოცხადება მზის ღმერთად და

უკანასკნელი წარმართი იმპერატორის დიოკლეტიანეს მიერ იუპიტერის ღირსების მიკუთვნება ამის მაგალითია. დომიცია-ნეს, როგორც მისი თანამედროვენი წერენ, სურდა გამხდარიყო ბატონი და ღმერთი (Dominus et Deus) და თავს ქრისტეს კონკურენტად წარმოიდგენდა.

დევნილი ქრისტიანების წარმოდგენებშიც უარყოფითი იყო დამოკიდებულება იმპერატორის ხელისუფლების მიმართ. ასეთი დამოკიდებულების ნიშნებს წარმოადგენს იპოლიტე რომაელის გამონათქვამები, რომელიც იმპერატორის ხელისუფლებას ეშმაკისეულად მიიჩნევს²⁴. ასეთი განწყობილება განაპირობა რომის იმპერატორების სამსაუკუნოვანმა სისასტიკემ ქრისტიანობის მიმართ.

რომის იმპერატორებისადმი ქრისტიანთა დამოკიდებულება მთლიანად იცვლება კონსტანტინე დიდის იმპერატორობის დროიდან (306–337), როდესაც შეწყდა ქრისტიანთა დევნა და დაიწყო ქრისტიანული სახელმწიფოს მშენებლობა.

ქრისტიანი ეპისკოპოსის ევსევი კესარიელის მიერ დაწერილ კონსტანტინე დიდის ბიოგრაფიაში პირველად ჩნდება მითითება იმის შესახებ, რომ იმპერატორი კონსტანტინე არის ღვთისგან არჩეული და კურთხეული.

ქრისტიანულ სარწმუნოებაში საერო ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულება სახარებისეულ ტექსტებშივე გამოდგენილი, რაც, ალბათ, გახდა საფუძველი საიმპერატორო ხელისუფლებისადმი ევსევი კესარიელისეული აზრის ჩამოყალიბებისათვის. კონსტანტინე დიდის მოღვაწეობა არ არის მხოლოდ იმპერატორის საერო ხელისუფლების წარმატება საგარეო და ეკონომიკური აღმშენებლობის საქმეში, არამედ სწორედამც მისი იმპერატორობის ფაქტმა ჩაეყარა საფუძველი ეკლესიისა და სახელმწიფოს რეალურ თანაარსებობას და ამავე ეპოქაში შემუშავდა ამ თანაარსებობის თეოლოგიური საფუძ-

²⁴ Rahner H. Kirche und Staat im fruherem Christentum, Documente aus acht Jahrhunderten und ihre Deutung, Munchen 1961, s.25.

ვლები; კონსტანტინე დიდის დროს, მისი უშუალო ხელმძღვანელობით ჩატარდა ნიკეის I მსოფლიო საეკლესიო კრება, სადაც შეიმუშავეს ერთიანი მრწამსი; კონსტანტინე დიდისა და დედამისის, წმინდა ელენე დედოფლის სახელს უკავშირდება იერუსალიმის აღორძინება, მაცხოვრის საფლავისა და იმ ჯვრის აღმოჩენა, რომელზედაც ევნო მაცხოვარი; წმინდა ელენემ მრავალი სიწმინდე ჩამოიტანა რომის ახალ დედაქალაქში, რომელთა შორის იყო ძელი ჭეშმარიტებისას ნაწილები, სამჭვალისი ამ ძელიდან და მაცხოვრის ეკლის გვირგვინი.

მიუხედავად იმისა, რომ კონსტანტინე დიდის სახელთან არის დაკავშირებული ასევე მრავალი გადმოცემა მისი ღვთის რჩეულობის დამადასტურებელი. სამეფო ხელისუფლების ღვთაებრივი წარმოშობის ძირები მაინც უფრო ადრე უნდა ვეძებოთ ბიბლიაში, როგორც ახალი აღთქმის, ასევე ძველი აღთქმის წიგნებსა და წერილებში.

საერო ხელისუფლების ღვთაებრივი წარმოშობის განსაზღვრება გადმოცემულია პავლე მოციქულის წერილში რომაელთა მიმართ: “დაე, ყოველი სული უზენაეს ხელმწიფებას დაემორჩილოს, ვინაიდან არ არსებობს ხელმწიფება, თუ არა ღმრთისაგან: დიახ, ყოველი ხელმწიფება ღვთის მირ დადგენილია” (13, 1). ახალ აღთქმაში წარმოდგენილია ფორმულა, რომ ყოველი ხელისუფლება არის ღვთისაგან მოცემული და განწესრიგებული. პეტრე მოციქულის პირველ ეპისტოლეშიც დადასტურებულია სამეფო ხელისუფლებისადმი მართლმადიდებლური თეოლოგიის დამოკიდებულება: “პატივი ეცით ყველას; გიყვარდეთ ძმობა; გეშინოდეთ ღმერთის; პატივი მიაგეთ მეფეს” (24, 21). “და უთხრა მათ: მაშ, მიაგეთ კისარსა კეისრისა, ხოლო ღმერთს ღმერთისა” (ლუკა 20, 25), (მარკოზი 12, 17), (მათე 22, 21). ასევე იესოს სიტყვები სახარებიდან, რომლითაც მან მიმართა პილატეს, გამოხატავს ქრისტიანობის დამოკიდებულებას სამეფო ხელისუფლებისადმი:

“არ გექნებოდა არავითარი ხელმწიფება ჩემზე, მაღლიდან რომ არ მოგცემოდა. ამიტომ უფრო დიდი ცოდვა აქვს მას, ვინც ჩემი თავი გადმოგცა” (იოანე 19, 11). ასეთი შეხედულებანი არ ეწინააღმდეგებოდა ძველ აღთქმას, არამედ მის გაგრძელებას წარმოადგენდა: “მეფეო, შენ ის მეფეთა მეფე ხარ, რომელსაც ზეციურმა ღმერთმა ხელმწიფება და ძალა და ღიდება უბოძა” (დანიელ წინასწარმეტყველი 2, 37).

იმპერატორის კურთხევა. რელიეფი

როგორც აღვნიშნეთ, პირველი ქრისტიანების სამეფო ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულების შეცვლის წყარო არ არის მხოლოდ კონსტანტინე დიდის მიერ განხორციელებულ ღონისძიებათა შედეგი, არამედ მის წყაროს წარმოადგენს, როგორც საღვთო წერილებში გადმოცემული ზემოთაღნიშნული მინიშნებები, ასევე პირველ საუკუნეებში შექმნილი წმინდა მამათა და აპოლოგეტთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებანი.

პირველ ქრისტიანთა ლოცვებში ჩანს სახარებისეული გადმოცემის შესაბამისი აზრები, რომლებშიც აღიარებულია საერო ხელისუფლება, მაგალითად, ერთ-ერთ ლოცვაში, რომელსაც ჰქვია “მოგვეც შენ მორჩილება”, წერია: “მოგვეც ჩვენ მორჩილება შენი, ყოვლადძლიერი ღვთაებრივი სახელისა და ჩვენი ამაჟვეყანასა ზედა წინამძღოლების წინაშე”. ეს არის წმინდა კლემენტი რომაელის პირველ წერილში კორინთელთა მიმართ (60, 4 დაახ. 97 წ.)²⁵. ეს, როგორც ვ. ენსლინი აღნიშნავს, მიუთითებს იმაზე, რომ ქრისტიანები თავიდანვე მონაწილეობდნენ იმპერატორის კულტის შექმნაში²⁶ რასაკვირველია, ქრისტიანული თეოლოგიის საფუძველზე. წმინდა კლემენტის ლოცვაში შემდეგნაირად არის აღიარებული სამეფო ხელისუფლება: “შენი ყოვლადძლიერი, ღვთაებრივი ნებით მიეცი ჩვენს წინამძღოლებსა და მმართველებს ამ ქვეყნად ხელმწიფება ჩვენს ზედა, ღმერთო, გააძლიერე შენს მიერ წარჩინებულნი, შენის გამოუთქმელი ძალით, რომლითაც ჩვენ შევიცნობთ პატივსა და ღიღებას, რომელიც შენგან ებოძათ მათ და ჩვენ ვემორჩილებით მათ მხოლოდ შენი ნებითა და ძალით”. ამავედროულად, ქრისტიანები იბრძოდნენ იმის წინააღმდეგ, რომ მეფეები გამოეცხადებინათ ღმერთებად. ისინი, რასაკვირველია, თავიანთივე მსოფლმხედველობის შესაბამი-

სად, საერთოდაც გაურბოდნენ ამაჟვეყნიურ ღიღებასა და ყოფასაც კი. I საუკუნეში, როდესაც წმინდა ლუციუსს წაუკითხეს სასიკვდილო განაჩენი, მან შემდეგი სიტყვები წარმოთქვა: “გმადლობთ შენ, ღმერთო, რომ გამათავისუფლე ამაჟვეყნიური დესპოტიისაგან, მომეც საშუალება დავბრუნდე მამასთან, რომელიც არის მეფე ზეცაში”²⁷.

ადრექრისტიანულ დოკუმენტებში, პირველი აპოლოგეტების შრომებში გადმოცემულია ის დამოკიდებულება სამეფო ხელისუფლებისადმი, რომელიც შემდგომში წმინდა მამათა წერილებში და საეკლესიო კრებათა დადგენილებებით გამყარდა და დამკვიდრდა ქრისტიანულ თეოლოგიაში. იუსტინე წამებულის ანუ, როგორც მას ხშირად მოიხსენიებენ, იუსტინე ფილოსოფოსის აპოლოგიაში, რომლითაც მან მიმართა 150 წელს რომის იმპერატორს ანტონიუსს პიუსსა და მის ვაჟს მარკუს ავრელიუსს, მაცხოვრის სიტყვების მიხედვით აღნიშნულია: “მიეცით კეისრისა კეისარსა და ღმერთისა ღმერთს”. მაგრამ აქვე ხაზგასმულია, რომ მორჩილება საერო ხელისუფლებისადმი არ ნიშნავს მეფის აღიარებას ღმერთად: “ჩვენ ვლოცულობთ მხოლოდ ღმერთთან და ყოველივე ხელისუფლება არის ვალდებული ღვთის წინაშე; ცუდი მმართველობისათვის მათ ელოდებათ საშინელი სასჯელი — მუდმივი ცეცხლი ჯოჯოხეთში”²⁸. თავისი სულიერი მოღვაწეობით იუსტინე ფილოსოფოსთან ყველაზე ახლოს იყო თეოფილე ანტიოქიელი, რომელიც აღიზარდა წარმართულ წრეში და მოგვიანებით გახდა ანტიოქიის პატრიარქი (168-181). მის შრომებში გამოთქმული მოსაზრებანი ასევე ემთხვევა იუსტინე ფილოსოფოსის შეხედულებებს. მისი აზრით, იმპერატორებისადმი პატივისცემა ადამიანების ცნობიერებაში მოცემულია უფლის მი-

²⁵ Funk F.X. Patres Apostolici I, Tübingen 1901, გვ.178.

²⁶ Ensslin W., Gottkaiser und Kaiser von Gottes Gnaden, -Das Byzantinische Herrscherbild, Herausgegeben von Herbert Hunger, Darmstadt, 1975.

²⁷ Rahner H. Kirche und Staat im fruherem Christentum, Dokumente aus acht Jahrhunderten und ihre Deutung, München, 1961.

²⁸ Apologia I J.C. Otto, Corpus Apologetarum christianorum, I, Jena 1876, გვ. 54.

ერ, მაგარამ ისიც მკაცრად განასხვავებს ერთმანეთისაგან ლოცვას უფლისადმი და პატივისცემას იმპერატორისადმი. მე მსურს ვადილო იმპერატორი არა იმიტომ, რომ მე მასზე ვლოცულობ, არამედ მისთვის ვლოცულობ, მე მხოლოდ ჭეშმარიტ და უკვდავ ღმერთზე ვლოცულობ, რადგანაც ვიცი, რომ იმპერატორი მის მიერ არის დადგენილი იმპერატორად. შენ მკითხავ, რატომ არ ვლოცულობ მე მეფეზე? ... რადგანაც ის არ არის ღმერთი, არამედ არის ადამიანი, რომელსაც ღმერთმა მისცა ეს ადგილი...”²⁹.

პირველი ლათინური წერილები ქრისტიანობის დასაცავად იწერება 197 წელს და ეკუთვნის კართაგენელ იურისტს ტერტულიანეს. მართალია, ტერტულიანე არ მიეკუთვნება ეკლესიის მამებს, მაგრამ მისი ნაშრომები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეკლესიის ისტორიისათვის. ტერტულიანე იმპერატორში ხედავს ადამიანს, რომელიც ღვთის მიერ არის დანიშნული და მოუწოდებს მისადმი, როგორც ღვთის დადგენილისადმი, პატივისცემისაკენ: “Noster est magis Caesar, a nostro deo constitutus”³⁰. ასეთივე მითითება არსებობს ი. დიოლგერის მიერ აღმოჩენილ პაპირუსზე: ვინ არის ღმერთი? მბრძანებელი. ვინ არის მეფე? ღვთისმსგავსი³¹. ასეთი აზრის განვითარება შეუძლებელი იყო კონსტანტინე დიდის დრომდე რომის იმპერატორების მიმართ, რადგანაც, მიუხედავად ქრისტიანების შეხედულებებში განვითარებული აზრისა მათი ხელისუფლების შესახებ, ისინი სასტიკად ღვნიდნენ მორწმუნეებს³².

ასევე შეიძლება წარმოვადგინოთ ამონარიდები პირველი ქრისტიანების შრომებიდან, სადაც ლოიალურად არის შეფასე-

ბული საერო ხელისუფლების არსებობა და იგი წარმოდგენილია, როგორც ღვთის მიერ ბოძებული ძალაუფლება მეფეებისადმი: “ბატონობა შენს მიერ არის მათთვის ბოძებული, მოგვეცე ჩვენ, ღმერთო, მორჩილება შენი უძლეველი და დიდებული სახელის და ამ ქვეყანაზე ჩვენი მმართველებისა და წინამძღოლთა წინაშე”. პაპი კლემენტი რომაელი – წერილი კორინთელებისადმი (60, 4) “ჩვენ გალიარებთ შენ, როგორც ბატონსა და იმპერატორს”³³, “თქვენ ღმერთის მიერ ხართ თქვენს ადგილზე დადგენილი”³⁴; “იმპერატორს ვალიარებთ ქრისტიანები, რადგანაც ის უფლის მიერ არის დადგენილი”³⁵. ორიგენეს მოსაზრებაც ამ გამოთქმებს განამტკიცებს, როდესაც ის წერს: სახელმწიფო არის “უფლის დამხმარე”; “მხოლოდ ღმერთისგან არის იმპერატორის ხელისუფლება, მხოლოდ მას შეუძლია მისი არჩევა და გადაყენება მმართველობიდან”³⁶.

ადრექრისტიანული ხანის მწერლობიდან სახელმწიფო ხელისუფლების ღვთაებრივი წარმოშობისა და მისადმი ქრისტიანთა ერთგულების საკითხთან დაკავშირებით განსაკუთრებით აღსანიშნავია ორიგენეს ნაშრომები, რომელთა შორის შეიძლება გამოვყოთ მისი აპოლოგეტიკური ნაწარმოები ცელსის წინააღმდეგ. ცელსი, რომელიც მოღვაწეობდა იმპერატორების ადრიანესა და მარკუს ავრელიუსის ხანაში, უმძიმეს ბრალდებებს უყენებდა ქრისტიანებს. მის პასუხად დაწერილ ნაშრომებში ორიგენე (249 წ.) ასაბუთებდა ქრისტიანთა კეთილგანწყობას თავიანთი სამშობლოს მიმართ და მიუთითებდა, რომ ქრისტიანები, რომლებიც ღვთის ერთგულნი და მორჩილნი

²⁹ Ad Autolicum I, 11 J.C.Otto, Corpus Apologetarum christianorum VIII, Jena 1861, გვ. 32-34.

³⁰ Tertulian, Apologeticum 28, 3 – 33,4 CSEL Wien, 1887, 69, გვ. 77-78.

³¹ Ensslin W. Gottkaiser und Kaiser von Gottes Gnaden, -Das Byzantinische Herrscherbild, Herausgegeben von Herbert Hunger, Darmstadt, 1975, s.57.

³² Funk, F. Patres Apostolici I, Tübingen, 1901, p. 178

³³ Justinus Apologia, 17 –J.C. OTTO, Corpus Apologetarum christianorum, I, Jena, 1876, გვ. 54.

³⁴ Theophilus, Ad Autolicum I,11 - J.C. OTTO, Corpus Apologetarum christianorum VIII, Jena, 1861, გვ. 33.

³⁵ Tertulian, Apologeticum 28, 3-33,4 – CSEL 69, გვ. 77.

³⁶ Origenes IX,26-30 – PG 14,გვ.1129.

არიან, უდიდეს სამსახურს უწევენ სახელმწიფოს, რომელიც არის ღვთის გამგებლობაში.

როგორც ჩანს, პირველი საუკუნეებიდან დაწყებული, როგორც სახარებისეულ ტექსტებში დამოწმებული გამონათქვამები, ასევე წმინდა მამათა წერილები და აპოლოგეტთა ნაშრომებში მოცემული მოსაზრებები, ამზადებდნენ IV საუკუნის დამდეგისათვის ქრისტიანულ საზოგადოებას, რომელმაც ქრისტიანთა მდევნელი რომის იმპერატორის ხელისუფლება კონსტანტინე დიდის სახით აღიარა, როგორც ღვთის ნებით მოცემული ხელისუფლება³⁷. ასეთი სახით აღიარების დამატატურებელია ასევე ვენაში დაცულ ოქროს მედალიონზე (330-333 წწ.) არსებული გამოსახულება, რომელზედაც კონსტანტინე დიდს ზეციდან მაცხოვრის ხელი აკურთხებს. მეფე არის უფლისაგან კურთხეული (a Deo coronatus) და უფლის ნებით მმართველი ამ ქვეყანაზე. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ

³⁷ ღვთის ნებით ხელისუფლების არსებობა გამოხატულია მოგვიანო ეტაპზე მეფეთა ტიტულების გადმოცემის დროს. ფრანკი ისტორიკოსი ფიუსტელ დე კულანჟი სპეციალურად მიმოიხილავს ადრეშუასაუკუნეებში მეფეთა და ეპისკოპოსთა წერილებსა და მიმართებებში თავიანთი თავის მოხსენიებას შემდეგი ფორმულით: „ღვთის ნებით მეფე“ (Gracia Dei rex), ან კიდევ „ღვთის წყალობით ეპისკოპოსი“ (Misericordia Dei episcopus). კიდევ მეტი მორჩილებისა და თავმდაბლობის მიმანიშნებელი სიტყვები ჩნდება მათი სახელების წინ – მე, რემიგიუსი, ცოდვილი, ღვთის ნებით არგენტის ეპისკოპოსი (Ego Remigius etsi peccator, gracia Dei Argentinensi episcopus). ასეთი დამატება ტიტულატურაში, ფიუსტელ დე კულანჟის აზრით, ფრანკთა მეფეებსა გადმოიღეს სასულიერო პირებისაგან და როდესაც პაპინი თავის თავს მოიხსენიებს „ღვთის წყალობით მეფედ“, ის სრულიად გამორიცხავს ფრანკი ხალხის მონაწილეობას მასზე გადმოცემული ხელისუფლების შექმნაში და მას მხოლოდ ღვთის წყალობად მიიჩნევს (Qua per Dei misericordiam regna terrae gubernare videmur). ასეთივე მნიშვნელობით იყენებდა ამ ტიტულს კარლოს დიდი (Karolus ... per misericordiam Dei rex Francorum) - Фюстель де Куланж. История общественного строя древней Франции, т. VI, Петроград, 1916, с.264-271.

კონსტანტინე დიდის სწორუპოვარმა ღვაწლმა ქრისტიანთა წინაშე გარკვეულწილად განაპირობა თანამედროვეთა მიერ ხშირად ქრისტიანული თეოლოგიისათვის შეუსაბამო ღვთაებრივი პატივით მისი მოხსენიება. ვ. ენსლინი ამის დასტურად მიიჩნევს მისი საგვარეულოს (gens Flavia) სადიდებლად ტადრის აშენებას უმბრიაში, ასევე იმპერატორების წინაშე მუხლის მოყრას. ამ უკანასკნელის წარმოშობას ამბროსიუსი ასე განმარტავს: მუხლის მოყრა ხდებოდა მაცხოვრის სამჭკვალის წინაშე, რომელიც დედოფალმა ელენემ ჩამოიტანა იერუსალიმიდან და ჩასმული იყო იმპერატორის გვირგვინში (Ut Crux Christi in regibus adoratur)³⁸.

იმპერატორის ხელისუფლების ქრისტიანთა მიერ აღიარების საფუძვლების ჩვენებულ ძიებაში, ძირითადად, გამოყენებულია ეკლესიის წევრთა პირადი შეხედულებანი, ასევე ადგილები წმინდა წერილებიდან, რადგანაც ეკლესიის ისტორიის ადრეული ეტაპის შესახებ ჩვენს ხელთ არსებულ მასალებში არ არსებობს ეკლესიასა და სახელმწიფოს დამოკიდებულებათა განმსაზღვრელი რაიმე იურიდიული დოკუმენტი, დადგენილი საეკლესიო კრების ან საიმპერატორო ხელისუფლების მიერ. რასაკვირველია, კონსტანტინე დიდის ხანიდან რომის იმპერიაში ყოველგვარი მიმართება სახელმწიფოს შიგნით დამყარებული იყო ქრისტიანულ სარწმუნეობაზე, მაგრამ ეკლესია, როგორც საულიერო ხელისუფლება, იმპერატორის გვიგვინკურთხევის ცერემონიაში მონაწილეობას უფრო გვიანდელი პერიოდიდან იღებს. როგორც ღვთისათვის დადგენილია, პირველი იმპერატორი იყო ლეონ I, რომლის აღსაყდრებაში მონაწილეობა მიიღო კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა (451 წ.), ეკლესიაში კი პირველად გვირგვინი იკურთხა იმპერატორმა ფოკამ (602 წ.).

³⁸ Ensslin W. Gottkaiser und Kaiser von Gottes Gnaden, - Das Byzantinische Herscherbild, Herausgegeben von Herbert Hunger, Darmstadt, 1975, s.67.

იმპერატორს ფარზე აყვანა. მინიატურა

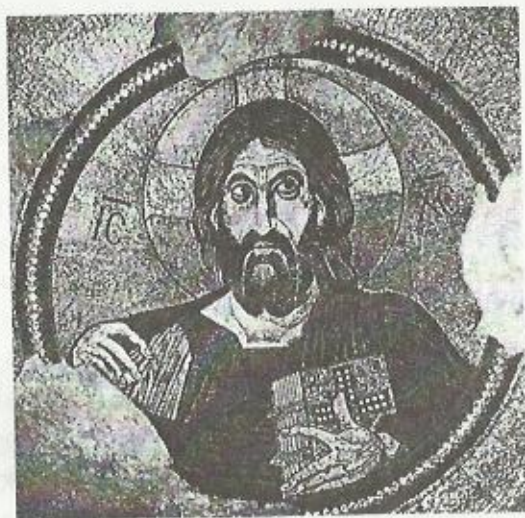
აქამდე იმპერატორის არჩევისას შენარჩუნებული იყო რომაული წესები, როდესაც იმპერატორს ირჩევდა რომის ხალხი, ჯარი და სენატი. მოგვიანებით ამ პროცესში ჩაერთო ეკლესია. ბიზანტიაში იმპერატორის არჩევის დროს მიღებული იყო მისი ფარზე აყვანა, რაც, როგორც ჩანს, რომაელებმა გერმანელი ბარბაროსებისაგან აიღეს.

ქრისტიანობის გამარჯვების შემდეგ თანდათანობით ყალიბდება იმპერატორის ხელისუფლების ახალი თეორია, რომელიც მთლიანად ქრისტიანულ თეოლოგიაზეა დამყარებული. IV საუკუნეში, კონსტანტინე დიდის მმართველობიდან ჩაეყარა საფუძველი ბიზანტიის იმპერიაში მრავალი საუკუნის მანძილზე გაბატონებულ იდეას — მართლმადიდებელი ეკლესიის სიმფონიას მართლმადიდებელ იმპერატორთან. ბიზანტიის იმპერიას უკავშირდება სამეფო ხელისუფლების ღვთის მიერ

არჩეულობის თეორია³⁹, იმპერატორის, როგორც მართმადიდებელი სამყაროს მმართველის და რომეების (ბიზანტიის) სახელმწიფოს, როგორც ქრისტიანი ხალხის დამცველისა და მფარველის კულტის შექმნა, რომელიც იწყება IV საუკუნიდან და თავის აპოგეას შემდგომ საუკუნეებში აღწევს. ბიზანტიაში ჩამოყალიბდა იმპერატორის ხელისუფლებისა და სახელმწიფოს ერთიანი ქრისტიანული კონცეფცია, რომელიც საფუძველად ედო ბიზანტიის პოლიტიკურ დოქტრინას. ამ კონცეფციის თანახმად, იმპერატორის ხელისუფლებას საფუძველად დაედო ღვთისრჩეულობის თეორია — საერო ხელისუფლება, როგორც უფლის განგებულობა. ღმერთი — ყოვლისმყრებელი (პანტოკრატორი) იყო ყოველი არსებული წესრიგის, როგორც ზეციურის, ასევე მიწიერის შემოქმედი და თავი, იმპერატორი კი ზეციერი წესრიგის შესაბამისად მიწიერი წესრიგის დამამყარებელი. ეს იყო ღიარხიის პრინციპი, ანუ საერო და სასულიერო ხელისუფლების ერთიანობის იდეა. ეს ორი ხელისუფლება იყოფდა უფლებებს: ერთნი ხელმძღვანელობდნენ დაქვემდებარებულთა მიწიერ მოღვაწეობას, მეორენი ზრუნავდნენ დაქვემდებარებულთა სულზე. ფუნქციათა გადანაწილება და მოვალეობათა ერთიანობა — ეს იყო მთავარი პრინციპი. ბიზანტია, რომის ქრისტიანული იმპერია იყო არა მხოლოდ რომეების სახელმწიფო რომაელთათვის, არამედ ქრისტიანული სახელმწიფო ქრისტიანთათვის. ამდენად, იმპერატორი იყო არა მხოლოდ ქვეყნის მეთაური, ღვთისგან ბოძებული შეუზღუდავი ძალაუფლებით, არამედ ქრისტიანთა მიწიერი წინამძღოლი, “ახალი მოსე”. ამდენად, ის პასუხისმგებელი იყო ქრისტიანთა საქმეებზე და უფლება ჰქონდა ჩარეუ-

³⁹ “არა არს ხელისუფლებაი გარნა ღმერთისა მიერ, ვითარცა იტყვის მოციქული პავლე, ხოლო არა თქუა ვითარმე არა არს ხელმწიფე, არამედ ხელმწიფეაი. ხოლო უკეთუ ხელმწიფე უმსჯავრო უსამართლო იყოს, არა ღმერთისა მიერ არს, არამედ თავისა თვისისა დასასჯელად აღსდგების” (იოანე ოქროპირი).

ლიყო ეკლესიის ამქვეყნიურ მოღვაწეობაში. მიუხედავად უფლისაგან მისთვის ბოძებული შეუზღუდავი უფლებებისა, ის, როგორც აღამიანი, იყო ისეთივე მონა ღვთისა, როგორც დანარჩენი სხვა მოკვდავნი, რომლისათვის ნათელია ამქვეყნიური ძალაუფლების არარაობა, ასევე მისი პირადი პასუხისმგებლობა ღვთის წინაშე მასზე გადმოცემული უფლებებისათვის⁴⁰.

პანტოკრატორი. მოზაიკა

⁴⁰ ხელისუფლების ღვთაებრივი წარმოშობის იდეა ჩამოყალიბებულია იუსტინიანეს (527-565) წერილში ტრიბონიანესადმი: ღმერთისგან ნებით ემართათ ჩვენ სახელმწიფოს, ნებით, რომელიც ჩვენ გადმოგვცა ზეციური ყოვლისმპყრობელისაგან, ვუძღვებით ბრძოლებს ბედნიერად, ვამყარებთ ბრყინვალე მშვიდობას და სამართლიანად ემართათ ქვეყანას, ასე ძლიერ ავაძალღებთ ჩვენ ჩვენს სულს ყოვლისშემძლე უფლის შემწეობით. ჩვენი მიღწევები, როგორც იარაღის, ასევე ჩვენი ჯარისკაცებისა და მხედართმთავრების თუ ჩვენი ნიჭის მეშვეობით, მაინც დამყარებულია, მხოლოდ ყოვლადწმინდა სამებაზე, რომელიც აწესრიგებს ყველაფერს მთელს სამყაროში, დედამიწის ყველა კუთხეში (Runsiman S. Herrschaft im Reich, s.214

სახელმწიფო ქრისტიანული მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბება

სახელმწიფოსა და ეკლესიის დამოკიდებულების საკითხის გარკვევა წარმოადგენდა უმნიშვნელოვანეს პრობლემას შუა საუკუნეების საზოგადოების ფორმირების პროცესში. უმთავრესი იყო სახელმწიფოს მმართველობის ფორმების მოყვანა ქრისტიანულ იდეოლოგიასთან შესაბამისობაში. ახალი საზოგადოების ევოლუცია ხდებოდა თანდათან ქრისტიანული ღოგმის ნორმების დამკვიდრებით საერო მმართველობის სისტემაში. თანდათან ახალი აღთქმისა და საეკლესიო ავტორიტეტების იდეები მთლიანად გაბატონდა ახალ საზოგადოებაში. შევეცდებით წარმოვადგინოთ, თუ როგორ ხორციელდებოდა მკვიდრდებოდა საერო ცხოვრებაში ქრისტიანული იდეები, ანუ როგორ ხდებოდა სახელმწიფოს მიერ საერო ფუნქციათა განხორციელების მოტივირება ქრისტიანული მოძღვრების შესაბამისად.

ვეროპის პირველი ქრისტიანი იმპერატორის კონსტანტინე დიდის ბიოგრაფია ფრიად საინტერესოა ქრისტიანული იდეოლოგიის და რომის იმპერატორის ძალაუფლების ახლებურად წარმოდგენისა და შერწყმის წარმოსადგენად. კონსტანტინე დიდის გამარჯვება მაქსენციუსზე და შესვლა მარადიულ ქალაქ რომში, რასაც წინ უსწრებდა მისი ხილვა, როდესაც მას მაცხოვარმა ზეციდან გადმოსცა ჯვარი და უთხრა: “ამით სძლიე” (TOYΤΩ ΝΙΚΑ), და ისტორია კონსტანტინეს მიერ მაქსენციუსის ძლევისა, რომელიც იმყოფებოდა რომში და რომელსაც მფარველობდნენ წარმართული ღვთაებები, იყო სწორედ ქრისტიანობის გამარჯვება წარმართობაზე, ჯვრის გამარჯვება კერპებზე.

გარდა ამისა, ამ მომენტს მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ახალი ქრისტიანული საზოგადოებისათვის, რომელიც თავისი არსებობის პირველ საუკუნეებში არის მორჩილი,